

**K POPULÁRNĚ NAUČNÝM HISTORICKÝM A HISTORICKO-
PEDAGOGICKÝM ČASOPISŮM VYDÁVANÝM V LETECH 1946–1989
A JEJICH VYUŽITÍ V SOUČASNÉM ŠKOLNÍM DĚJEPISU¹**

JIŘÍ MIHOLA

Popular educational magazines are educational aids that can make a significant contribution towards improving and enriching history teaching. Although such magazines do not provide new solutions to academic problems, they should, just like specialist studies and monographs, be characterised by scientific objectivity and accuracy. Development of the popularisation of history and its connection with the didactics of history occurred in Czechoslovakia after the Second World War. This paper focuses on popular educational historical and historio-didactic magazines, opportunities for their use in teaching, changes relating to content and graphic design, the impact of ideology during the period of communist totalitarianism, and the new flourishing and pitfalls in the popularisation of history before 1989. Attention is also devoted to selected popular educational magazines published in neighbouring countries that are now available for use in school history teaching.

Key words: history; didactics of history; popular educational historical magazines; popularisation of history; social-science subjects; education means

Úvod

Ve výchovně vzdělávacím procesu náleží velmi významné místo zásadám názornosti. Jednou z pomůcek, které mohou efektivně napomáhat uplatňování názorného vyučování ve školním dějepisu, jsou populárně naučné časopisy. Podle obsahu a zaměření je můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin. Na časopisy, zabývající se především popularizací historické látky a na časopisy historicko-pedagogické, které se kromě historie významně zabývají pedagogickými, metodickými či didaktickými otázkami souvisejícími s předmětem dějepis. Snahu o popularizaci historické, vlastivědné a metodické problematiky nalezneme již na stránkách některých prvorepublikových časopisů, např. v Naší vlasti, vlastivědném pracovním časopisu pro žáky 5. postupného ročníku, vycházejícím od září roku 1934 nebo v Časopisu pro školní vlastivědu a nauku občanskou.²

Cílem tohoto didakticky zaměřeného článku je přiblížení populárně naučných historických a historicko-pedagogických časopisů, které vycházely v Československu mezi lety 1946–1989 a zhodnocení možnosti jejich případného využití v současném školním dějepisu. Z tohoto důvo-

¹ Studie nabízí rozšířený pohled na problematiku, které se autor věnoval ve svém referátu na didaktické konferenci *Mediální aspekty výuky dějepisu v Polsku, na Slovensku a v České republice*, pořádané katedrou historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v prosinci roku 2011. Časové ohraničení tématu vychází ze skutečnosti, že rok 1989 je v československé a české časopisecké popularizaci mezníkem. Po roce 1989 počet vydávaných populárně naučných historických a historicko-pedagogických časopisů postupně velmi výrazně narostl, nabízí se také s předchozí dobou nesrovnatelná možnost využití zahraničních časopisů. Z těchto důvodů považují za správné, aby byla sledovaným časopisům vycházejícím po roce 1989 a jejich využití ve školním dějepise věnována pozornost v samostatném článku.

² Redakce časopisu *Naše vlast* zdůraznila již ve svém prvním čísle, že je časopisem pracovním. Přislíbila i různé soutěže s knižními odměnami. Vlastivědně orientované články byly spíše kratší, nalezneme mezi nimi např. inspiraci k exkurzím. Srovnej: *Tři dny v Praze. Ze života žáků venkovské školy*. Naše vlast, č. 1/1934, s. 4–11.

du je součástí článku stručně pojednání o práci s časopisem v hodinách dějepisu. Populárně odborným historickým a historicko-pedagogickým časopisům nebyla až dosud na stránkách odborného tisku věnována náležitá pozornost, k dispozici dokonce není ani základní informativní přehled, který by usnadnil orientaci v této problematice. Jak prokazuje dotazníkový výzkum, který je součástí tohoto článku a jehož analýze je věnován zvláštní prostor, současní studenti oboru dějepisu, tedy budoucí učitelé dějepisu, mají často jen minimální představy a znalosti o časopisech, které před rokem 1989 vycházely a na jejichž základě mohli tehdejší učitelé obohacovat a metodicky zkvalitňovat výuku dějepisu. Nabízí se rovněž otázka, zda-li a případně jak mohou být tyto „staré“ časopisy užitečné dnešnímu učiteli dějepisu, který se musí nejprve zorientovat v nebývalé, v rámci současné Evropy možná vůbec nejpestřejší nabídce současných populárně naučných historických časopisů. Je zřejmé, že populárně naučné historické a historicko-pedagogické časopisy vycházející v letech 1946–1989 jsou, stejně jako předmět dějepisu a tehdejší škola, poznamenány historickými událostmi a ideologií doby. Je však nutné explicitně zdůraznit na první pohled patrné rozdíly mezi časopisy vycházejícími v padesátých letech, v době Pražského jara, za normalizace či v osmdesátých letech. Z tohoto hlediska lze časopisy vnímat rovněž jako pramen odrážející nejen proměny doby, ale také vývoj, postavení a úkoly předmětu dějepisu a didaktiky dějepisu.

Práce s populárně naučnými časopisy ve školním dějepisu³

Popularizace je dle mínění mnoha odborníků pravou rukou vědy. Populárně naučné články a publikace nepřinášejí nová řešení vědeckých problémů. Široké veřejnosti však zpřístupňují nové poznatky, hypotézy, výsledky vědecké práce objasňují určité historické události a jevy, přibližují osobnosti. Stejně jako odborné studie a monografie by se měly vyznačovat vědeckou objektivitou a přesností.⁴ Snaha o zjednodušení textu a jeho maximální zpřístupnění ale musí mít své hranice. Zjednodušení nesmí být zaměněno s nepřesností, redukce některých významných faktů totiž může vést dokonce ke změně smyslu článku. Rovněž výběr nezbytné součásti populárně naučných článků – obrázků, fotografií, reprodukcí uměleckých děl, faksimilií pramenů, nesmí být veden pouze měřítkem atraktivity a dalšími komerčními hledisky, nýbrž cílem by měla zůstat snaha o úplnost informací a probuzení představivosti.

Populárně naučné časopisy, společně s populárně naučnou literaturou, literaturou faktu, historickou publicistikou, memoárovou literaturou, krásnou literaturou ale také s hraným či dokumentárním historickým filmem náleží k důležitým a minimálně v posledním půlstoletí k tradičním vyučovacími prostředky využívánými v hodinách dějepisu.

Historický časopis může velmi vhodně doplnit práci s učebnicí. Ta totiž nepokrývá historickou látku zcela, světové dějiny většinou dominují nad národními a spíše jen výjimečně se dostává

³ Poněkud překvapující je skutečnost, že využití populárně naučných časopisů ve školním dějepisu byla dosud věnována jen velmi malá, téměř okrajová pozornost. Stručně a obecně je tato problematika zastoupena v některých přehledových příručkách didaktiky dějepisu. Výjimku představuje diplomová práce Dany Bimkové: *Pedagogické časopisy pro výuku dějepisu jako praktická metodická pomoc československému učiteli v období 1948–1970*, obhájená na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy roku 2011. Svůj rozsáhlý výzkum autorka uplatnila také v samostatném článku. Srovnej: BIMKOVÁ, D.: *Pedagogické časopisy pro výuku dějepisu v první polovině 50. let 20. století*. In: Dějiny ve škole – škola v dějinách. *Historia scholastica*, sv. I. Praha 2010, s. 117–121.

⁴ Procesu zpřístupňování historické události či osobnosti se ujmají nejen historici, ale také spisovatelé, publicisté, pamětníci. Je však nutné odlišit popularizaci (zpřístupnění odborného tématu srozumitelnou formou laikům s pečlivým doržením zásad historikovy práce) od prosté kompilace (chronologické či tematické poskládání výtahů z prací jiných autorů, kompilátor sám v dané problematice nebádá, což zvyšuje riziko přehlédnutí chyb i různých zkreslení). Srovnej např. JULÍNEK S. a kol.: *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno 2004, s. 187.

na regionální historii. Po roce 1989 u nás vznikla řada učebnic, které se zejména zpočátku muse-ly vyrovnat s ideologií, různými mýty a stereotypy a později také vyhovět požadavkům multi-kulturní společnosti. Učebnicové řady však, na rozdíl od časopisů vycházejících několikrát ročně, nemohou okamžitě reagovat na nová zjištění, objevy, interpretace, které jsou výsledkem dlouho-dobějších prací různých odborných komisí apod.⁵ K dalším výhodám populárně naučných časopisů patří možnost reagovat na hraný historický film, časově omezenou výstavu, konferenci nebo jubileum některé historické osobnosti či události.⁶ Společně s učebnicí se populárně naučné časopisy podílejí na kultivaci historického vědomí a formování historické kultury.⁷

Práce s populárně naučnou literaturou má ve školním dějepisu širší uplatnění než práce s odbornou literaturou. Tu je možné zařadit do výuky středoškolského dějepisu a zejména do společenskovedních seminářů, kde se u studentů předpokládá vyšší zájem o předmět. V někte-rých učebnicích dějepisu však jejich autoři poněkud překvapivě v jinak chvályhodném prostoru nazvaném knihovnička, doporučená literatura nebo „dozvědět se víc“ nabízí žákům na druhém stupni základních škol v mnoha případech rozsáhlé odborné monografie, aniž by využili popu-lárně naučného ekvivalentu doporučeného díla.⁸ Dobrá využitelnost článků z populárně nau-čného časopisu ve školním dějepise je dána, kromě jiného, jeho přívětivým rozsahem. Ten ve většině případů odpovídá zhruba rozsahu kapitoly v učebnici a podobně jako ona je většinou bohatě doplněn obrazovým materiálem přispívajícím k větší názornosti a lepšímu pochopení stu-dovaného jevu. U článku je pak schopen udržet pozornost i mladší zájemce o historii.

Některé časopisy umožňují práci s faksimiliemi archivních materiálů a dalšími prameny, jiné nabízí možnost zařazení didaktické hry, kvízy, doplňovačky apod. Formy využití populárně nau-čného časopisu v rámci školního dějepisu mohou být různé. K nejčastějším náleží:

– *četba v dějepisné hodině*

Na jejím základě učitel pokládá problémové otázky, řídí diskusi nad vybraným tématem, polemizuje s jiným úhlem pohledu a s jinými zdroji. Alternativní možnost představuje četba jako příprava krátkých výstupů na dané téma spojená s kontrolou porozumění textu a výpisem doplňujících informací či nových pojmů.

– *domácí četba*

Je nejčastěji spojena s vypracováním referátu na dané téma.

– *individuální četba*

Rozšiřuje a prohlubuje znalosti jednotlivce, motivuje k dalšímu poznávání.⁹ Většina populárně naučných časopisů také motivuje k dalšímu čtení a poznávání svými zprávami, recenzemi, anotacemi.

⁵ Příkladem je Mezinárodní konference o Janu Husovi, která se konala na prahu Velkého jubilea, v prosinci 1999 a byla vyvrcholením bezmála desetileté práce Komise pro studium problematiky spojené s osobností, životem a dílem M. Jana Husa při České biskupské konferenci. Zatímco nový pohled na Mistra Jana Husa jako reformátora církve a most mezi konfesemi byl v historických časopisech i tisku prezentován aktuálně, v učebnicových řadách se nové chápání „kostnického mučedníka“ objeví až s mnohem delším časovým odstupem a zdaleka ne tak detailně. Srovnej: *Jan Hus ve Vatikánu pohledem účastníků lateránského sympozia*. Dějiny a současnost, č. 2/2000, s. 28–35.

⁶ Např. Rožmberský rok 2011 či Rožmberkové se objevili jako hlavní téma hned v několika populárně naučných časopisech. Srovnej: Dějiny a současnost, č. 4/2011.

⁷ BENEŠ, Z.: *Obehrané téma, možná trochu jinak*. In: Výuka dějepisu a významná témata historie. XVII. Letní škola historie. Praha 2005, s. 15–21.

⁸ Např. ČAPKA, F.: *Dějepis 8. Od r. 1648 do r. 1918*. Praha 2003. Učebnice je moderně a kvalitně zpracována, nicméně větši-na titulů doporučená k dalšímu studiu je svým rozsahem a úrovní využitelná spíše na střední nebo na vysoké škole. Veroni-ka Válková ve své učebnici *Dějepis 7. Středověk a raný novověk*, vydané v Praze roku 2007, nabízí na straně 16 soupis populárně naučných publikací a encyklopedií, avšak u jednotlivých kapitol, kde by byl doporučený titul nejužitečnější a konkrétně přiřazený, již doporučená literatura chybí. V některých dalších současných řadách učebnic se jejich autoři doporučenou literaturou, která by mohla přispět k rozšíření znalostí žáků a jejich zájmu o předmět, nezabývali vůbec.

⁹ LABISCHOVÁ, D.: *Didaktická média ve výuce dějepisu*. Ostrava 2008, s. 24.

Práce s populárně naučným časopisem však také naráží na různá úskalí. Jedním ze závažných problémů současnosti je nedostatečná hodinová dotace předmětu dějepis. Ta omezuje využití časopisu v hodině. Na druhé straně je však reálné vhodnou motivací žáků prostřednictvím samostatné práce s časopisem obzory jejich znalostí významně rozšířit. Využití časopisu klade nároky také na učitele, neboť na rozdíl od učebnic časopisy neobsahují (nebo výjimečně) návodné či problémové otázky, nemívají zřetelně vyznačené nejdůležitější pasáže textu a u jednotlivých článků se předpokládá schopnost alespoň elementárního začlenění do dějinného kontextu. Vzhledem k tomu, že se většině škol stávají limitujícím faktorem finance, není někdy z těchto důvodů populárně naučný časopis k dispozici nebo pouze v případě, kdy učitel nelituje vložení vlastních prostředků ke zlepšení kvality výuky. Současný boom populárně naučných časopisů nabízí pestrou paletu výběru, úkolem učitele je zorientovat se v nabídce představující v některých případech vysokou kvalitu, v jiných naopak spíše navršení práce při vysvětlování nepřesností, polopравd, klišé, díky jimž si některé populárně naučné časopisy vysloužily označení historického bulváru. V neposlední řadě někteří učitelé ve své práci upřednostňují jiné formy výuky a práce s populárně naučným časopisem zůstává pouze na zájmu samotných žáků.

Dotazníkový výzkum

Je otázkou, jak vysoké procento učitelů a studentů populárně naučné časopisy čte, případně pravidelně odebírá. Nepříliš povzbudivý je výsledek dotazníkového výzkumu realizovaného mezi studenty oboru dějepis, tedy budoucími učiteli na katedře historie Pedagogické fakulty, který se uskutečnil roku 2003.¹⁰ Zúčastnilo se ho **205** studentů. Z výzkumu vyplynulo, že téměř polovina studentů nečte žádné, tedy ani populárně naučné časopisy (takto odpovědělo 98 dotázaných). Pokud si byli respondenti schopni vybavit název časopisu, s nímž alespoň nárazově pracují, pak nejčastěji zmiňovali Dějiny a současnost a Historický obzor. K pravidelnému čtení historických (nejen populárně naučných časopisů) se přihlásilo pouhých 15 studentů. A to i přes skutečnost, že nejvýznamnější české a také některé zahraniční časopisy jsou k dispozici ve studovně Pedagogické fakulty, ještě bohatší výběr představují fondy Moravské zemské knihovny.

Jako součást práce na tomto článku byl na konci roku 2011 uskutečněn nový dotazníkový výzkum zaměřený na populárně naučné časopisy a jejich využití ve školním dějepisu. Zúčastnilo se ho celkem **211** respondentů, kterými byli studenti oboru dějepis na katedře historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity studující v I.–III. ročníku bakalářského a I.–II. ročníku navazujícího magisterského studia, dále studenti kombinovaného a rozšiřujícího studia oboru dějepis.

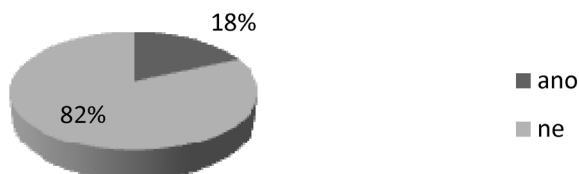
První otázka měla zjistit, zda respondenti pracovali v hodinách dějepisu s populárně naučnými historickými a historicko-pedagogickými časopisy či nikoli. Dále měli upřesnit, zda-li s časopisy pracovali spíše na základní nebo na střední škole. 37 respondentů odpovědělo kladně, 163 záporně, 11 dotazníků zůstalo bez odpovědi. Složitost v získávání a hlavně vyhodnocování odpovědí dokumentuje fakt, že 10 studentů se přihlásilo k tomu, že s časopisy pracovali spíše na základní škole, dalších 31 studentů sdělilo, že na střední škole, což je v souhrnu o něco vyšší počet, než kolik se jich celkem přihlásilo ke kladné odpovědi v první části otázky.

Ve druhé otázce byl repondentům položen dotaz, zda-li znají některé populárně naučné historické a historicko-pedagogické časopisy vydávané před rokem 1989. Relevanci odpovědi měla napomoci žádost o uvedení konkrétních příkladů. K tomu, že časopisy vycházející před rokem

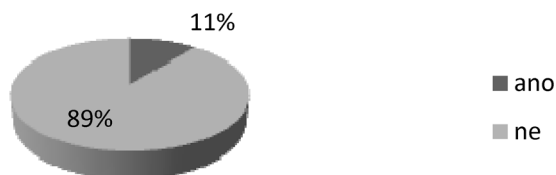
¹⁰ MIHOLA, J.: *Dotazník studentů katedry historie 2003 aneb několik nahlédnutí do vztahu posluchačů a jejich předmětu*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, řada společenských věd, č. 20. Brno 2004, s. 129.

1989 znají, se přihlásilo 85 posluchačů, zatímco zbývajících 126 odpovědělo záporně. Relativně optimistický výsledek však pokazily právě uvedené příklady. Pouze 23 z nich zachycovalo časopisy, které před rokem 1989 skutečně vycházely (Dějiny a současnost – 21 hlasů a Slovo k historii – 2 hlasy). Ostatní uváděli buď časopisy odborné nebo sice časopisy populárně naučné, ale vycházející až po roce 1989 (Historický obzor, Živá historie, History). Výsledkem této otázky je tedy konstatování, že populárně naučné časopisy vycházející před rokem 1989 zná, a to jen ve skromných příkladech, 23 posluchačů, zatímco 188 dalších nebylo schopno uvést ani jediný příklad.

1. Diagram zachycující vyjádření respondentů (studentů oboru dějepis na PdF MU) k otázce: Pracovali jste jako studenti středních nebo žáci základních škol s populárně naučnými historickými nebo historicko-pedagogickými časopisy?

2. Diagram zachycující vyjádření respondentů (studentů oboru dějepis na PdF MU) k otázce: Znáte některé populárně naučné historické a historicko-pedagogické časopisy vydávané před rokem 1989?

Na základě výsledku druhé otázky se třetí otázka jeví spíše jako domněnka, než jako argumenty podepřená odpověď. Respondenti se měli vyjádřit, zda se domnívají, že mohou být v dnešním předmětu dějepis využitelné také populárně naučné historické a historicko-pedagogické časopisy vycházející před rokem 1989. Jednoznačně převážila kladná odpověď. 141 posluchačů si myslí, že mohou být využitelné, pouze 31 odpovědělo záporně a dalších 39 odpovědělo, že neví.

Poslední dotaz byl zaměřen na to, zda-li respondenti, jako současní studenti, populárně naučné časopisy, včetně zahraničních čtou. 76 odpovědělo kladně s tím, že čtou některý z časopisů pravidelně. Dalších 59 sice populárně naučné časopisy čte, ale pouze nepravidelně. 76 odpovědělo, že žádné populárně naučné časopisy zaměřené na historii nečte. Kladná odpověď této otázky je podložena podotázkou na názvy časopisů. V tomto případě se na konečném výsledku otáz-

3. Diagram zachycující vyjádření respondentů (studentů oboru dějepis na PdF MU) k otázce: Mohou být v dnešním předmětu dějepis využitelné také populárně naučné historické a historicko-pedagogické časopisy vycházející před rokem 1989?

ky nic měnit nemuselo, poněvadž všichni kladně odpovídající respondenti správně jmenovali některý z časopisů vycházejících po roce 1989, přičemž nejčastěji byla zmíněna *Živá historie*, následovaná *Historickým obzorem*, dále *History revue*, *Dějiny a současnost* aj.

4. Diagram zachycující vyjádření respondentů (studentů oboru dějepis na PdF MU) k otázce: Čtete současně populárně naučné historické nebo historicko-pedagogické časopisy?

Populárně naučné historické a historicko-pedagogické časopisy v proměnách čtyř desetiletí

Dějinné události, charakter státu i stav společnosti se významně podepisují na charakteru školní výuky. Zvláště některé společenskovední předměty jsou náchylné podléhat různým ideologiím a stávat se jejich nástrojem. K neproblematičtějším a nejpostiženějším předmětům v tomto smyslu tradičně náleží dějepis, ale také občanská nauka.¹¹

a) období po druhé světové válce a 50. léta¹²

Pro poválečné období je charakteristická snaha o co nejrychlejší navrácení se k předmnichovskému stavu. K předválečným osnovám a učebnicím se vrátily obecné, měšťanské i střední školy. V rámci demokratizace školství byla zdůrazňována lidovost vzdělání, uplatňování vlivu veřejnosti na život a řízení škol a uplatňování demokratických ideí v práci škol.¹³ Školství byla věnována zvláštní pozornost také v Košickém vládním programu. Ministerstvo školství a osvěty, v jehož čele stanul Zdeněk Nejedlý, se již v prvních poválečných měsících zaměřilo na

¹¹ Blíže: JULÍNEK, S. a kol.: c. d., s. 33–42.

¹² K výuce dějepisu v tomto období srovnej: BIMKOVÁ, D.: *Proměny ve výuce dějepisu v ČR mezi léty 1948–1956*. (Bakalářská práce). Praha, FF UK 2007.

¹³ VOMÁČKA, J.: *Proměny školního vzdělávání v našich dějinách*. Ústí nad Labem 1993, s. 95–96.

vypracování základních pedagogických dokumentů a na zajištění výuky vhodnými učebnicemi. Zvláštní důraz byl kladen na „politickou, státní, brannou, národní, lidovou a sociální výchovu, kterými je nutno prolnout všechny vyučovací předměty, zvláště politickou výchovu, dějepis, zeměpis, češtinu, filozofii, výchovu hudební, výtvarnou i tělesnou“.¹⁴

V souladu s těmito nasměrováními začal v dubnu 1946 vycházet časopis **Politická výchova**. K nutnosti a významu politického vzdělávání a politické práce vyzýval výrok T. G. Masaryka, otištěný nad úvodním článkem prvního čísla. V článku bylo zdůrazněno, že „časopis *Politická výchova* je určený převážně školským pracovníkům, chce politicky zhodnocovati a domýšleti vše, co z naší školy vytváří školu lidově demokratickou, vše, co může přispěti ve smyslu vládního programu k jejímu zdemokratizování... Časopisu *Politická výchova* pŕjde o to, aby přispěl ke zlepšení té práce ve škole, jež má zvýšiti politické vzdělání naší mládeže a posíliti její aktivní a uvědomělý postoj k budování nové, lidově demokratické školy.“¹⁵ Časopis si dále kladl za cíl v hlavních státech zpracovat všechnu základní problematiku politické výchovy a také „*Themata politické výchovy*“ podle nových učebních osnov. Nabízel pomocné texty politické výchovy, snažil se vést k novému pojetí žákovské samosprávy a zdůrazňoval roli osobnosti učitele pro úspěch politické výchovy. Význam předmětu politická výchova ve škole zdůraznil na stránkách časopisu také prezident Beneš. Ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý zde při zdůrazňování našeho bližšího vztahu k východní kultuře vyzvihl jako dva předměty, na kterých tehdy nejvíce záleželo, politickou výchovu a národní dějiny.¹⁶ Ačkoli měl tento časopis svým obsahem dost daleko k popularizaci historie či metodiky dějepisu, tak jak jí rozumíme v dnešním slova smyslu, můžeme v něm spatřovat zárodek populárně naučného historicko-pedagogického časopisu, který vycházel s obměněnými názvy od roku 1946 do roku 1989.

Časopis *Politická výchova* vycházel pouze do června 1946. Od září 1946 na něj navázal časopis **Občanská výchova** (vycházel do června 1948). Obě periodika měly podtitul Časopis pro školské pracovníky škol všech stupňů.¹⁷ Populárně naučným historickým a zároveň metodicky zaměřeným časopisem, který začal vycházet v Československu po skončení druhé světové války, se staly až **Společenské nauky ve škole**, vydávané Ministerstvem školství a osvěty ve Státním pedagogickém nakladatelství. Vydávání nového časopisu mělo přispět k ještě bližšímu sjednocení práce v klíčových společenskovědních předmětech, mělo se ještě více využívat zkušeností dobrých učitelů všech předmětů, zejména za situace, kdy nebyly k dispozici učebnice, které by vyhovovaly.¹⁸ Přímou návaznost na předchozí dva časopisy dokládá, že je jeho první ročník, vydávaný od září 1948 do června 1949 uváděn jako IV. ročník *Politické – Občanské výchovy*. Odstraňování „dějinných stínů“ bylo ve školství spojeno s prosazením jednotné školy, kterou zavedl nový školský zákon, vyhlášený v květnu 1948.¹⁹ Hned v prvním čísle časopisu byla věnována zvláštní pozornost postavení dějepisu, vlastivědy, občanské výchovy v nových osnovách a to zejména v kontextu utváření světového názoru.²⁰ Úloze učitele v hodinách dějepisu byla věnována značná pozornost a tisk měl být jeho zdatným pomocníkem: „*Úloha učitele je nezastupitelná, učitel je významným pomocníkem strany, neboť je jedním z významných činitelů komunistické výchovy... O učitelích dějepisu to platí o to více, že dějepis je jedním z nejvýznamnějších společenskovědních předmětů ve škole a společenskovědní předměty, občanská*

¹⁴ Věstník MŠO, 2, 1945, seš. 2, s. 12.

¹⁵ *Úvodem*. *Politická výchova*, ročník I, č. 1/1946, s. 2.

¹⁶ NEJEDLÝ, Z.: *O politické výchově a národní tradici*. *Politická výchova*, roč. I, č. 4/1946, s. 1.

¹⁷ Tyto časopisy měly spíše obecně informativní charakter, než bezprostřední zaměření k jednotlivým předmětům. Redigovali je Karel Angelis a Boh. Kujal.

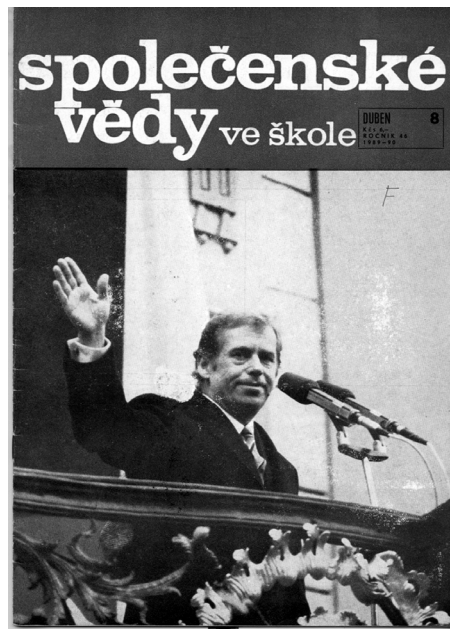
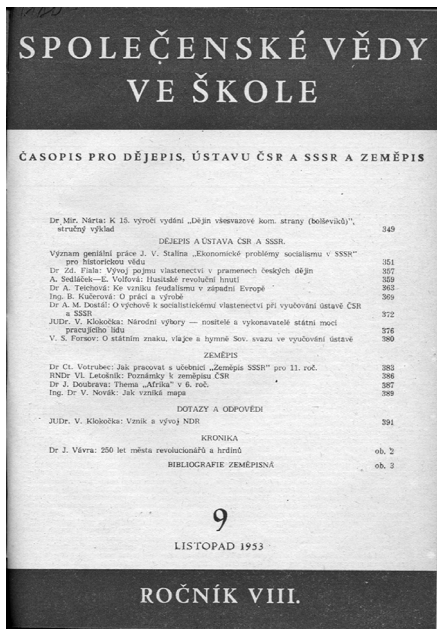
¹⁸ *Úvodem*. *Společenské nauky ve škole*, č. 1/1948–49, s. 1–2.

¹⁹ ŠTVERÁK, V.: *Dějiny pedagogiky*, II. díl. Praha 1981, s. 308–309.

²⁰ ANGELIS, K.: *Společenské nauky v nových osnovách*. *Společenské nauky ve škole*, č. 1/1948–49, s. 2–5.

nauka, dějepis, zeměpis, jazyk český a ostatní jazyky, tvoří páteř komunistické výchovy svým obsahem i cílem... Učitel dějepisu se tedy musí zvláště pečlivě starat o svůj neustálý ideologický i odborný růst, musí být zvláště dobře informován, musí sám hořet, chce-li někoho zapalovat.“²¹ Ideologická výchova už v této době směřovala k marxisticko-leninskému světovému názoru.²²

Od září 1951 byl název časopisu pozmeněn na **Společenské vědy ve škole** s podtitulem Časopis pro dějepis, občanskou nauku a zeměpis (od října 1953 s podtitulem Časopis pro dějepis, ústavu ČSR a SSSR a zeměpis a později Časopis pro vyučování dějepisu a občanské nauce). Jak název napovídá, nejednalo se pouze o popularizaci historie. Časopis byl rozdělen mezi dějepis, zeměpis a občanskou výchovu. Jednotlivé sešity zahajuje ideologicky výchovný článek, po něm následuje oddělení Dějepis a ústava ČSR a SSSR, dále Zeměpis, Dotazy a odpovědi, Kronika, Kritika a Bibliografie. Ideologie pronikla snad na každou stránku časopisu.²³ Kromě formování učitelů i žáků v duchu socialismu však časopis obsahuje také podněty ke zlepšování školské praxe, terminologické slovníky, kunsthistorická témata aj. Až do roku 1952 měli učitelé časopisy ve škole k dispozici zdarma, ministerstvo školství totiž pro školy předplácelo všechna periodika. O tehdejší oblíbenosti a využívání časopisů s dějepisnou tematikou svědčí i to, že na rozdíl od jiných časopisů zájem o ně výrazně nepoklesl ani poté, co bylo zastaveno ministerské předplácení.²⁴

Obr. 1 a 2: Časopis *Společenské vědy ve škole* prošel za dobu své existence grafickými i obsahovými proměnami. V posledním ročníku se už na obálce mohl objevit i Václav Havel coby novopečený prezident ČSSR.

²¹ Srovnej: DVORÁK, J.: *Tisk pomocníkem učitele společenských předmětů*. Společenské vědy ve škole, č. 5/1971–72, s. 136.

²² GONČAROV, N. K.: *Výchova k marxisticko-leninskému světovému názoru*. Společenské nauky ve škole, roč. IV, č. 9/1948–49, s. 387–393.

²³ Srovnej např. KRÁL, V.: *O protilidové politice T. G. Masaryka*. Společenské vědy ve škole, č. 7/1953, s. 304–311 aj.

²⁴ BIMKOVÁ, D.: *Pedagogické časopisy pro výuku dějepisu v první polovině 50. let 20. století*. In: *Dějiny ve škole – škola v dějinách*. Historia scholastica, sv. I. Praha 2010, s. 119.

K dalším změnám ve školství došlo na základě zákona o školské soustavě a vzdělání učitelů z dubna 1953. Ke zlepšení ideopolitické výchovy mělo napomoci zřízení okresních a krajských pedagogických kabinetů a ústavů pro zvyšování kvalifikace učitelů.²⁵ V souladu s novou pedagogickou dokumentací byly vypracovány také nové dějepisné učebnice. Jejich pojetí vypovídá o celkové politické koncepci našeho školství padesátých let. Typická pro tuto dobu byla nadměrná preference a ideologizace některých partií historické látky, zejména husitství. Podobné tendence lze vypočítat také v časopisecké popularizaci. Roku 1954 došlo k rozdělení polytematických Společenských věd na specializované časopisy. Jedním z nich byl **Dějepis ve škole**, redigovaný Marií Pravdovou, s podtitulem Časopis pro dějepis, ústavu ČSR a SSSR, později bez podtitulu. Obálku prvního čísla zdobil obrázek Jana Žižky z Trocnova. V prvním čísle sdělila redakce čtenářům, že „časopis přejímá funkci, kterou do této doby plnily Společenské vědy ve škole.“²⁶ Vznik nového samostatného časopisu pro dějepis a ústavu redakce dále zdůvodňovala tím, že „vzrostly výchovné a vzdělávací úkoly vyučování těmto předmětům“. Vyjádřila přání, aby se časopis stal nepostradatelným průvodcem učitele při jeho práci a přislíbila, že články v oddíle populárně vědeckém budou přinášet nejnovější výsledky historického bádání a tím přispívat k neustálému prohlubování vědomostí učitelů. Obsahově byl Dějepis ve škole rozčleněn na oddíl odborný, oddíl metodický, zvláštní sekce nesla název Ze zkušenosti učitelů (podle redakce se nový časopis mohl stát pomocníkem učitelů pouze tehdy, budou-li oni pomáhat časopisu, pouze v této těsné spolupráci prý mohl časopis splnit své vytčené úkoly).²⁷ Nechyběly recenze, zprávy a tzv. kronika. Zprvu byl časopis takřka bez obrázků, postupně se však jeho součástí staly dějepisné náčrtníky prezentované učiteli z praxe, které ostatně, na rozdíl od článků typu Marxova cesta k Marxismu, jsou i v dnešním dějepise využitelné a užitečné.²⁸ Hovořit o nějaké konkurenci mezi populárně naučnými časopisy, zaměřenými na historii, by v padesátých letech nemělo valný smysl. Kromě dějepisu ve škole se občasné mohl učitel dějepisu inspirovat ještě na stránkách **Učitelských novin**, vycházejících od roku 1951 (dějepisných článků tam ovšem bylo tehdy poskrovnu, převažovaly spíše ideově výchovná pojednání), případně v pedagogicky orientovaném časopisu **Komenský**.²⁹

b) 60. léta

V časopisecké popularizaci zaměřené na dějepis či metodiku dějepisu je znát rozdíl mezi první a druhou polovinou padesátých let. K daleko zásadnějším změnám však došlo v průběhu šedesátých let. Změnu ve školství přinesl nový školský zákon z roku 1960, na jehož základě byla vytvořena soustava škol tzv. 1. a 2. cyklu a příslušných výchovně vzdělávacích zařízení. V následujících letech byly do škol zaváděny nové učební plány, osnovy a edice učebnic odpovídající koncepci nového zákona.

Administrativní opatření se stala důvodem pro další změnu v hlavním časopise zabývající se historií a metodikou dějepisu. Dějepis ve škole byl totiž roku 1959 sloučen se Zeměpisem ve škole. Jako nástupce obou časopisů začal být rozhodnutím Ministerstva školství a kultury

²⁵ ANGELIS, K.: *Ke zlepšení ideopolitické výchovy při vyučování předmětům společenských věd*. Společenské vědy ve škole, č. 7/1953, s. 266.

²⁶ Srovnej: Dějepis ve škole, č. 1/1954, s. 1.

²⁷ Srovnej: TUPÝ, K.: *Vyhovuje obsah časopisu Dějepis ve škole? Pohled učitele národní školy*. Dějepis ve škole, č. 7/1957, s. 330–332.

²⁸ Srovnej např.: *Náčrt v hodinách dějepisu*. Dějepis ve škole, č. 9/1958, s. 412–416. Tyto články měly svůj zvláštní význam především v době, kdy byl nedostatek školních nástěnných map a nebyly k dispozici školní dějepisné atlasy.

²⁹ Srovnej: BIMKOVÁ, D.: *Pedagogické časopisy pro výuku dějepisu jako praktická metodická pomoc československému učiteli v období 1948–1970*. (Diplomová práce). Praha, PdF UK 2011, s. 26–27.

vydáván časopis **Dějepis a zeměpis ve škole**.³⁰ Spojení obou předtím samostatných časopisů bylo vysvětleno ekonomickými důvody s poukazem na možnost prohloubené koordinace obou předmětů: „*Tematický plán nového ročníku sleduje jako hlavní zásadu, že má být co nejúčinněji využito spojení dějepisu a zeměpisu v jednom časopisu pro takové zpracování látky, která naplňuje komunistickou výchovu... Významnou výhodou lze vidět také v tom, že zeměpis, který je chápán jako komplexní vědní obor v souhrnu svých přírodovědných a společensko-vědných disciplín, podává obraz hospodářských a společenských poměrů současných a je tím do značné míry historií přítomnosti.*“³¹ V novém časopise, vydávaném od ročníku I., bylo přislíbeno, že jeho podstatná část bude věnována metodickým otázkám a zkušenostem z praxe, výrazněji bohatší mělo být rovněž obrazové a mapové vybavení. Redakce si vytkla za cíl, aby se časopis stal nepostradatelným průvodcem učitelovy přípravy, aby měl co nejširší okruh čtenářů a také, jak bylo typické i pro různá předchozí prohlášení, aby byl každý jeho čtenář spoluautorem, aby časopis pro učitele byl časopisem učitelů.³² Ve srovnání s časopisem *Dějepis ve škole* narostl nejen počet stran, ale také se zvětšil formát z B5 na A4. V 60. letech tvořily základní pilíře obsahové struktury časopisu Obsah vyučování, Metodiky dějepisné práce, Recenze. Pod názvem *Dějepis a zeměpis ve škole* bylo vydáno deset ročníků časopisu.

Patrně nejnámějším, pro mnohé přímo kultovním populárně naučným časopisem se před rokem 1989 stala kulturně historická revue **Dějiny a současnost**. V roce 1959, kdy časopis vznikl, byl jeho obsah definován delším podnázvem, který zněl: Historická a vlastivědná revue Čs. společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury.³³ Vydavatelem bylo nakladatelství Orbis. O době, v níž byl časopis založen, vypovídá vyjádření redakce v prvním čísle: „*Předstupujeme před čtenáře v době, která příštími historiky bude jistě hodnocena jako jedna z nejpřevratnějších epoch lidstva. Je to doba, kdy socialistický řád nabývá denně zřejmější převahy nad imperialismem. Technický a společenský rozvoj lidstva ... je spolu s velkým zájmem o techniku a přírodu doprovázen i stále živým zájmem o minulost a dějiny našich zemí. Toto poznání vedlo Společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstvo školství a kultury k tomu, aby vedle časopisů popularizujících vymoženosti techniky vytvořily časopis seznamující širokou veřejnost s pokroky historické vědy.*“³⁴ Časopis měl nastoupit místo tradičního orgánu vlastivědných pracovníků, Naší vlasti, popularizujícím vlastivědu již v období první republiky, s příslibem, že se vlastivědné problematice bude na jeho stránkách věnovat stálá pozornost. Revue měla promlouvat nejen k odborným historikům, ale k široké obci zájemců o poznání minulosti naší vlasti a všeho lidstva od nejstarších dob: „*Časopis chce být zajímavý, nebude však v žádném případě únikovou četbou, nějakou náhradou za staré kalendáře. Chceme, aby se čtenáři bavili a aby zvyšovali úroveň svých poznatků o zákoni-*

³⁰ *Úvodem k novému pedagogickému časopisu Dějepis a zeměpis ve škole*. *Dějepis a zeměpis ve škole*, č. 1/1959, s. 1; *Změny v pedagogických časopisech*. Učitelské noviny, č. 35–36/1968, s. 6.

³¹ HÁNL, J.: *Slovo redakce*. *Dějepis a zeměpis ve škole*, č. 1/1959, s. 2.

³² Tamtéž.

³³ Čs. společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí vznikla roku 1952 transformací Socialistické akademie (založené po sovětském vzoru roku 1936) a jejím úkolem byla ideově vzdělávací práce. Vedle přednáškové činnosti organizovala tzv. Lidové univerzity a polytechniky, které navazovaly na práci středních škol. Jednou z forem popularizace, kterou se společnost zabývala, byla Filmová lidové univerzita. Pro zájemce o historii vydávala společnost řadu textů a samostatných brožur, jejichž autory byli J. Macek, J. Janáček a další. Sekce historie byla od počátku činnosti Společnosti považována za jednu z hlavních a neaktivnějších sekcí. V souladu s duchem doby byla značná pozornost věnována ateistické propagandě, ale také pokrokovým tradicím spoluobčanů německé národnosti, boji proti revanšismu a jeho ideologii, boji proti ideologii masarykismu. V přednáškové činnosti se měly více než předtím propagovat poznatky z obecných dějin. Srovnej: *Dějiny a současnost*, č. 3/1959, s. 7.

³⁴ *Dějiny a současnost*, č. 1/1959, s. 2.

tostech společenského vývoje.“³⁵ V zahajovací euforii redakce dokonce vyzvala čtenáře k těsné spolupráci, aby svůj časopis redigovali s ní, aby kladli otázky, na něž by si přáli odpovědět. První číslo přinášelo statě J. Macka o husitech na Baltu, M. Boučka o milicích v únoru, V. Vavřínka o dobytí Byzance křižáky r. 1204, J. Kramaříka o J. Němcovi, muži Boženy Němcové, R. Kvačka o 15. březnu 1939, J. Böhma o pravěku našich zemí, Ct. Votrubce o pražských nových koloniích, K. Gajana o zavraždění K. Liebknechta a R. Luxemburgové, A. Šnejdárka o rozdělení Berlína, K. Stejskala o neznámém pražském gotickém zlatníkovi, F. Vodičky o Dobrovském, M. Velgové o A. Einsteinovi v Praze, F. Kavky o 550. výročí vydání Kutnohorského dekretu a další zajímavosti. V podobně pestrém duchu byla koncipována i následující čísla. Na nový přístup v popularizaci historie pochvalně upozornil na svých stránkách i „konkurenční“ Dějepis a zeměpis ve škole, jehož redakce vyjádřila přesvědčení, že mezi časopisy dojde ke zdravé soutěži i k určité dělbě práce, neboť se úkoly obou časopisů částečně překrývají a zčásti liší.³⁶ Před rokem 1989 časopis zažil řadu proměn. Nejprve vycházel desetkrát ročně, později dokonce každý měsíc. K pilířům jeho obsahu pochopitelně náležely články věnované husitství, v rámci regionálních dějin byli čtenáři podrobně informováni o muzeích revolučních bojů, nemohla být opomenuta výročí vrcholných představitelů režimu, na stránky se dostalo pojednání o prvním pětiletém plánu národního hospodářství. Články k církevním dějinám svým obsahem a zaměřením v podstatě deklarovaly, že katolická církev byla a zůstává úhlavním nepřítelem společnosti. Pro vzdělání v této problematice dnes články jako Pražští kněží v zrcadle lidových podání nebo Církev a svatí posloužit nemohou, jako výmluvný příklad toho, kam až může zajít manipulace s dějinami, však poslouží velice dobře. Souhrnně vzato lze konstatovat, že se na tehdejší dobu redakci podařilo vytvořit zajímavou obsahovou strukturu, získat kvalitní autory a zájem čtenářů povzbudit například soutěžemi. V prvních ročnících revue dokonce disponovala jistou didaktickou částí, rubrikou Hádanky a křížovky s řadou zábavných úkolů pro zvědavé čtenáře. Největší prostor v každém čísle zaujímaly články k národním i zahraničním dějinám, historické a kunsthistorické. Důležité místo patřilo rubrice Portrét, v níž byli formou rozhovoru představováni tehdejší historici a jejich dílo. Následovaly aktuality, glosy, komentáře a polemiky, zprávy a nechyběly ani anotace nových publikací. Na rozdíl od Společenských nauk ve škole či Dějepisů ve škole, disponovaly Dějiny a současnost od začátku alespoň černobílými obrázky. Od prvního čísla měly také lesklou, barevnou obálku, na které lépe vynikly později užívané reprodukce uměleckých děl a portrétů. Ačkoli se časopis neprofiloval jako didaktický či pedagogický, roku 1963 se na jeho stránkách odehrála zajímavá a nebyvale rozsáhlá polemika týkající se nových dějepisných učebnic navazujících na nový školský zákon z roku 1960. Aktéry polemiky byli Olga Prášilová, tehdejší redaktorka Státního pedagogického nakladatelství, Vladimír Fiala z Filozofické fakulty UK aj.³⁷ Brzy poté byl publikován kritický článek věnovaný postavení dějepisů na naší škole, kde bylo mimo jiné autorem řečeno: „*Domnívám se, že dějepisů není dáváno na našich školách to místo a pozornost, které by mu vzhledem k jeho vzdělávacímu a výchovnému významu příslušely. Výuka dějepisů je svěřována často nekvalifikovaným učitelům (např. těm, kteří si potřebují doplnit úvazek) a někteří ředitelé škol jsou přesvědčeni, že dějepis může učít každý ... Zkrátka dějepis je na naší škole často jen vedlejším, méně důležitým předmětem.*“³⁸

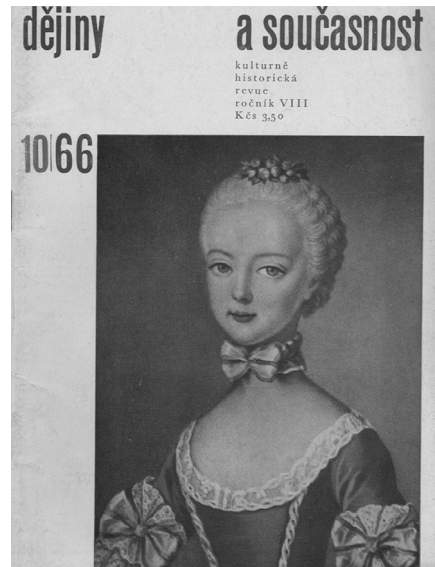
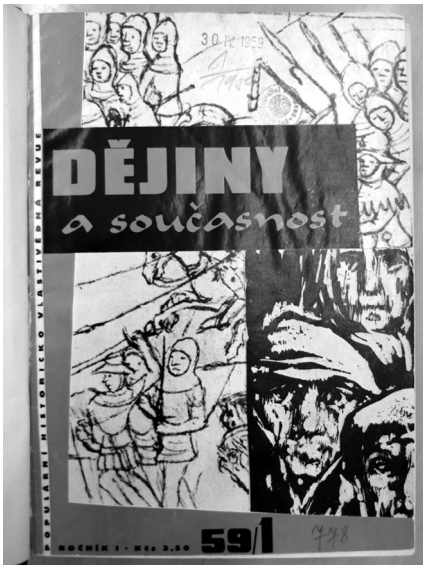
³⁵ Tamtéž.

³⁶ Dějepis a zeměpis ve škole, č. 6/1959, s. 193.

³⁷ MANDLER, E.: *Výprodej dějepisů*. Dějiny a současnost, č. 3/1963, s. 30–32; PRÁŠILOVÁ, O.: *K výprodeji dějepisů*. Dějiny a současnost, č. 4/1963, s. 20–21; *Doprodáno*. Dějiny a současnost, č. 4/1963, s. 20–21.

³⁸ JOZA, J.: *O postavení dějepisů na naší škole*. Dějiny a současnost, č. 4/1963, s. 18–19.

Roku 1965 však bylo zásahem ideologického dozoru změněno obsahové zaměření časopisu i autorský kolektiv a v časopisu se přestaly objevovat články, které nelibě neslo ideologické vedené KSČ.

Obr. 3 a 4: Obálka prvního čísla prvního ročníku kulturně historické revue *Dějiny a současnost* (vlevo) a image stejného časopisu v druhé polovině šedesátých let 20. století.

Osvěžující oázu svobodných názorů na stránkách populárně naučných historických a historicko-pedagogických časopisů přineslo Pražské jaro 1968.³⁹ V bohaté míře se historickými otázkami, ale také dějepisem ve škole, opakovaně zabývaly Učitelské noviny.⁴⁰ Prostor dostaly v předchozích desetiletích nepublikovatelné názory. Snaha o objektivnější hodnocení osobností a nalezení jejich „nového“ místa v dějinách i učebnicích dějepisu se týkala mnoha slavných jmen české minulosti, na prvním místě zmiňme T. G. Masaryka.⁴¹ Byla požadováno, aby byly z přístupu k minulosti odstraněny metody zatracování a mlčení a nahrazeny jednou historicko-dialektickou metodou přístupu ke skutečnosti, která vyžaduje důslednou analýzu faktů a jevů a jejich hodnocení z hlediska souvislostí historických a společenských.⁴² V rámci Akčního programu ministerstva školství byl realizován záměr rehabilitovat školu i učitele. Kriticky byly hod-

³⁹ Srovnej: *Víc demokracie a svobody – víc práv a odpovědnosti. Z projevu ministra školství dr. Jiřího Hájka, Dr.Sc. ke Dni učitelů.* Učitelské noviny, č. 14/1968, s. 3; *Pedagogika a pedagogové.* Učitelské noviny, č. 33–34/1968, s. 1–2.

⁴⁰ Srovnej: *Ostravský rozhovor o dějepisu.* Učitelské noviny, č. 43/1968, s. 2; *Na rozvrhu: dějepis a literatura.* Učitelské noviny č. 43/1968, s. 8.

⁴¹ PILLÍK, K.: *Masarykův osvobozenec program z let 1914–1915.* Učitelské noviny, č. 12/1968, s. 4. Je však třeba zdůraznit, že i v době Pražského jara byla historická pravda mnohdy hledána se specifickou motivací. Citovaný článek uvádělo moto: „A nezvítězí-li pravda, nezvítězí ani socialismus.“ V části, kde autor pojednal o Dějinách a učebnicích, konstatoval, že Masaryka nelze vykládat jako rozbíječce dělnického hnutí, avšak vykládat ho jako marxistu by bylo rovněž pochybené.

⁴² NOVÁKOVÁ, E.: *První republika očima mladých.* Učitelské noviny, č. 42/1968, s. 6. Autorka v rámci svého článku představila také výzkum, podle něhož každý pátý žák nevěděl, kdy vznikl stát, ve kterém žije. V návaznosti na výsledky výzkumu kritizovala, že zatímco 28. říjen je v učebnicích dějepisu utopen v textu, prosincovým bouřím v Československu 1920 je věnována celá kapitola a podobně i roku 1921.

noceny předchozí trojí zásadní změny školského systému. Zvláště v případě reformy roku 1953 bylo konstatováno, že vážně narušila vývoj socialistické školy, k němuž položil seriózní základ školský zákon z roku 1948.⁴³ Avizováno bylo také vytváření nové koncepce předmětu dějepisu na základní škole. Zároveň byl zdůrazněn význam pomůcek, zvláště historických atlasů a řady doplňkové populárně historické literatury.⁴⁴ Za Pražského jara mohla být také obnovena původní redakční rada revue Dějiny a současnost, poté, co více než tři stovky historiků podepsalo petici. Rok 1968 je možné považovat za zenit časopisu v období před rokem 1989. V reakci na sovětskou okupaci stačil časopis ještě otisknout rezoluci historiků národně osvobozenického boje hitlerovské okupace a druhé světové války, sdružených v Čs. Výboru pro dějiny protifašistického odboje, kterou zveřejnili na svém zasedání v prosinci 1968.⁴⁵ Na jaře roku 1969 byl na revui obnoven tiskový dohled, v srpnu bylo vydáno poslední číslo a časopis byl zastaven s odůvodněním, že narušuje důležité zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu.⁴⁶

Roku 1968 se Státní pedagogické nakladatelství rozhodlo vydávat časopis **Dějepis ve škole** znovu samostatně. Začal vycházet jako ročník XVI., čímž se přihlásil k tradici vydávání od roku 1954, tedy včetně započtení let, kdy samostatně nevycházel.⁴⁷ Časopis si udržel formát A4, přibylo v něm obrazového materiálu. Projevilo se v něm Pražské jaro, nicméně komunistická ideologie zůstala přítomna i nadále. Již v průběhu roku však redakce musela přiznat problémy spojené se zvyšováním výrobních nákladů a připouštěla možnost zániku časopisu.⁴⁸ Ten přišel brzy. Ve školním roce 1970–71, uváděném jako ročník XVIII., vyšlo jako poslední čtvrté, prosincové číslo, v němž byli čtenáři upozorněni, že se od ledna roku 1971 Dějepis ve škole sloučil s časopisem Občanská výchova a filosofie.⁴⁹ Učitelům dějepisu a občanské výchovy tak byl znovu doporučen staronový měsíčník **Společenské vědy ve škole**. Redakce ve svém vysvětlení připustila jako jeden z důvodů ukončení vydávání Dějepisu ve škole ekonomické těžkosti.⁵⁰ Některé kvalitně zpracované příspěvky publikované na pokračování zejména v ročníku 1968–69, například 50 let Československa v grafickém znázornění a statistických přehledech, lze i dnes z větší části považovat za užitečné a ve školním dějepis využitelné. U příležitosti půlstoletí československé republiky vycházel na stránkách stejného časopisu seriál zachycující dějiny státu ve fotografii a dokumentech. Záměr nepochybně chválný, výběr fotografií byl ovšem poznamenán cenzurou, své dodal i doprovodný komentář (kterou dobu očerňovaly fronty na jídlo a kterou glorifikovaly budovatelské úspěchy směřující k lepším zítřkům asi není třeba objasňovat). Na pokračování vycházela také stať nazvaná Politický vývoj našich zemí na mapách. Dodnes se ve školním dějepise mohou uplatnit černobílé mapy, jejichž podrobnost a zároveň přehlednost o dost převyšuje mnohé školní dějepisné atlasy. Navíc se nejednalo pouze o celková zobrazení českých zemí, prostor dostaly i regiony v kontextu historických událostí (Hlučínsko, Vitorazsko, Těšínsko aj.). Součástí článků byla vždy také literatura. Z dalších témat byla velká pozornost věnována problémové výuce a spolupráci muzea a školy.⁵¹

⁴³ Srovnej: ZEMAN, F.: *Jak dál? (K akčnímu programu ministerstva školství)*. Komenský, září 1968, č. 1, s. 1–6.

⁴⁴ Srovnej: *Nová koncepce dějepisu ZŠ*. Učitelské noviny, č. 47/1968, s. 3.

⁴⁵ „*Vyšší princip“ a historie*. Dějiny a současnost, č. 2/1969, s. II.

⁴⁶ Srovnej: *Když jsem ten časopis poprvé uviděl, byl jsem zděšený. Rozhovor s Milanem Churáněm*. Dějiny a současnost, č. 4/2009, s. 18–19.

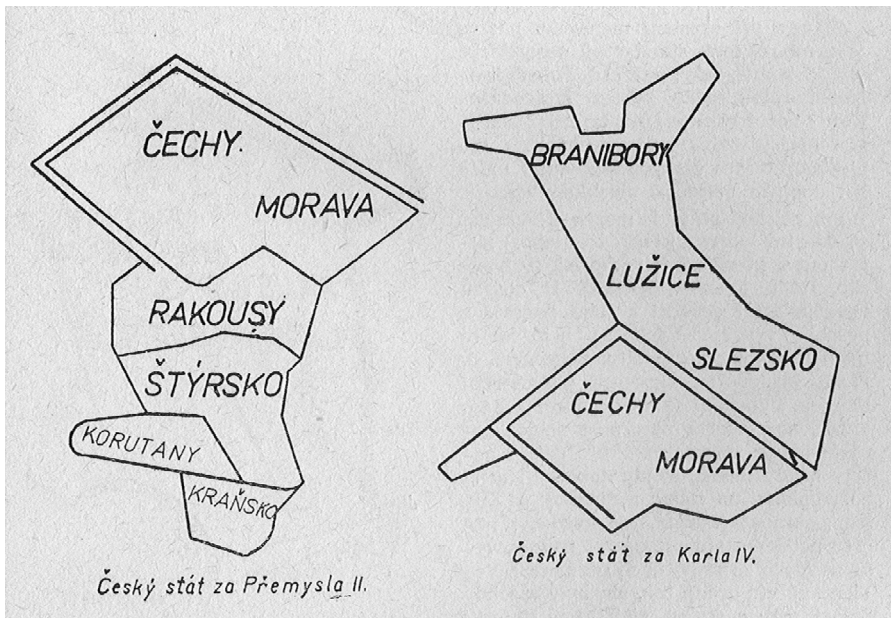
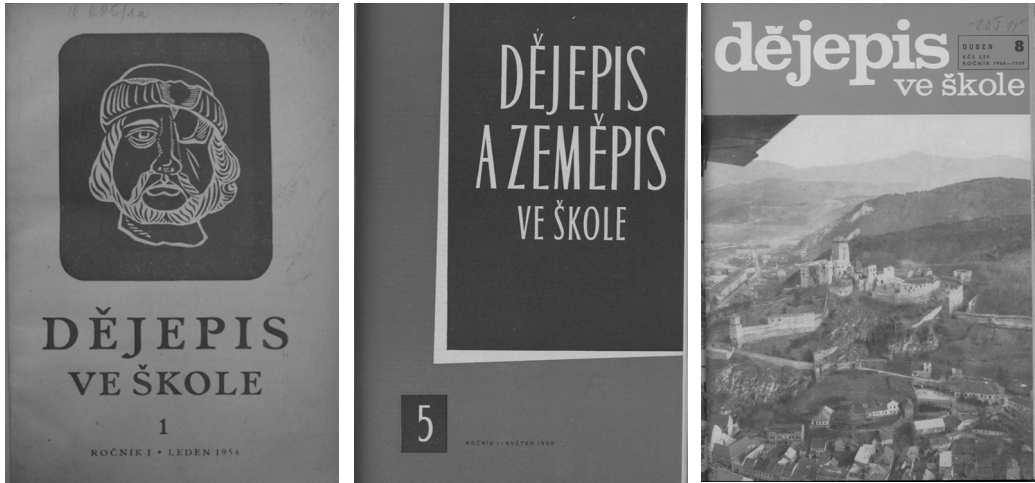
⁴⁷ Srovnej: ŠPĚT, J.: *Zamyšlení nad dvaceti lety*. Dějepis ve škole, č. 10/1968–69, s. 193. Článek nabízí stručné ohlednutí za vývojem časopisu Společenské nauky ve škole, který byl nahrazen časopisem Dějepis ve škole přeměněným několik let poté na Dějepis a zeměpis ve škole a následně znovu na Dějepis ve škole.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Časopis Občanská výchova a filosofie s podtitulem Časopis pro světový názor, morálku, politiku, psychologii a logiku vycházel v letech 1969–71.

⁵⁰ Dějepis ve škole, č. 4/1970, s. 53.

⁵¹ ŠPĚT, J.: *K některým problémům spolupráce školy a muzea*. Dějepis ve škole, č. 5/1968–1969, s. 104–107 aj.

Obr. 5, 6, 7, 8: Časopis Dějepis ve škole – obálka prvního čísla prvního ročníku (vlevo), obálka jednoho z čísel prvního ročníku jeho nástupce, časopisu Dějepis a zeměpis ve škole (uprostřed) a obálka časopisu Dějepis ve škole na počátku 70. let, krátce před jeho zánikem (vpravo). Z nejstarších čísel jsou v dnešní době využitelné například náčrtníky (dole), které v 50. letech nahrazovaly chybějící nástěnné mapy a historické atlasy.

e) 70. a 80. léta

Školství v tomto období významně ovlivnilo vydání dokumentu nazvaného Další rozvoj československé vzdělávací soustavy, který předznamenal změny dané zákonem z roku 1978.⁵² Ve

⁵² Další rozvoj československé vzdělávací soustavy. Projekt a důvodová zpráva. Praha 1976; Další rozvoj československé vzdělávací soustavy. Dílčí projekty. Praha 1977.

srovnání s šedesátými lety byla časopisecká popularizace historie v sedmdesátých letech chudší. Důraz se znovu kladl na ideově politické vzdělávání učitelů.⁵³ Časopis *Společenské vědy ve škole* se počátkem sedmdesátých let deklaroval jako přímý nástupce všech předchozích časopisů, neboť ročník 1971 byl označen jako již XXVII. K lepšímu se změnila grafická úprava časopisu, v sekci Dějepis i Občanská výchova a nauka zaujala silnější postavení metodika, reprezentovaná zejména články Julia Janovského či Vratislava Čapka a dalších didaktiků. I nadále byla bohatě zastoupena ideologie, předkládaná ve člancích typu Sjezdové dokumenty KSČ jako historický pramen a didaktický prostředek dějepisného vyučování.⁵⁴ V jejím rámci docházelo k překrucování historických skutečností, nicméně i dnes existuje několik důvodů pro to, aby po číslech ze sedmdesátých a osmdesátých let učitel či žák sáhli. Inspirovají jsou například některé náměty na exkurze, zvláště pro tu nejtradičnější, do hlavního města Prahy nebo do muzeí v přírodě čili skanzenů.⁵⁵ Podle aktuálních potřeb a v souladu s RVP ZŠ by stačilo upravit některé zpracované metodické články, mezi nimi třeba podklad pro realizování výuky dějepisů na škole v přírodě.⁵⁶ Některé články motivovaly učitele k tomu, aby nezapomínali v hodinách dějepisů pracovat s písemnými prameny a snažili se o to, aby byli žáci schopni na zjednodušených modelech porozumět otázkám hospodářských a sociálních dějin, například problematice šlechtického podnikání v raném novověku.⁵⁷ V 80. letech byl obsah časopisu obohacen několika tématy vydávanými na pokračování. V prostoru nazvaném Terminologický slovníček vycházely díky Jitce Vlčkové a Františku Honzákovi vybrané pojmy z historické geografie,⁵⁸ dále národy a kultury starověku aj. Domnívám se, že i dnešní učitel dějepisů by uvítali stručné a přehledné kapitoly k dějinám výtvarného umění podobné těm, které na stránkách časopisu nabízela Eva Neumannová⁵⁹ či kapitoly z dějin českého dějepisectví psané Zdeňkem Benešem.⁶⁰ Jen málo-

⁵³ FILLER, J.: *K ideově politickému vzdělávání učitelů. Střední stupeň tříletý. Věda proti náboženství. II. část.* Příloha Učitelských novin, č. 1/1976.

⁵⁴ Odstrašujícím příkladem je zejména jeden z „normalizačních“ ročníků – 1972–73, který je možné bez nadsázky označit za skanzen komunismu. Stežejním tématem na pokračování bylo 50 let Svazu sovětských socialistických republik, na obálkách časopisu se objevovali Lenin, Gottwald, v článku oslavovaný jako revolucionář, státník a politik, pozornost včetně fotografické dokumentace byla věnována Únoru 1948 u příležitosti 25. výročí „vítězství“ českého a slovenského lidu nad reakci. Jako pramenného materiálu k období normalizace lze jistě využít také mapu významných staveb socialismu či obrazy z Vietnamu, země přátel aj.

⁵⁵ ŠÍPEK, Z.: *Pojedete na dějepisnou exkurzi do Prahy?* *Společenské vědy ve škole*, č. 10/1971–72, s. 282–284; FAKTOROVÁ, L.: *Přímé využití kulturních památek.* *Společenské vědy ve škole*, č. 7/1976–77, s. 174–181; FAKTOROVÁ, L.: *K výuce dějin kultury a umění (formy opakování, prověřování a zkoušení).* *Společenské vědy ve škole*, č. 8/1976–77, s. 199–206; PROCHÁZKA, L.: *Muzea lidové architektury v přírodě na území ČSR.* *Společenské vědy ve škole*, č. 10/1986–87, s. 306–309; PROCHÁZKA, L.: *Muzea lidové architektury v přírodě na území ČSR – II.* *Společenské vědy ve škole*, č. 9/1987–88, s. 277–279; LANGROVÁ, J. – LANGER, J.: *Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.* *Společenské vědy ve škole*, č. 8/1988–89, s. 248–250.

⁵⁶ BALCAR, L.: *Dějepisné vyučování ve školách v přírodě.* *Společenské vědy ve škole*, č. 8/1987–88, s. 235–236.

⁵⁷ BŮŽKOVÁ, H. – BŮŽEK, V.: *Režijní podnikání šlechty v předbělohorských Čechách. (Prameny k hospodářským dějinám ve výuce dějepisů).* *Společenské vědy ve škole*, č. 5/1988–89, s. 135–140.

⁵⁸ Dnes je od těchto autorů v prestižním nakladatelství Libri k dispozici publikace HONZÁK, F. – PEČENKA, M. – STELLNER, F. – VLČKOVÁ, J.: *Evropa v proměnách staletí.* Praha 2001. Původní časopisecká verze na pokračování je však v jistém smyslu přehlednější a snadněji uchopitelná. V jednotlivých příspěvcích totiž autoři přibližovali historicko geografické regiony v rámci dnešních států.

⁵⁹ Příspěvky vycházely v rubrice nazvané Z dějin výtvarného umění: *Umění předrománské a románské.* *Společenské vědy ve škole*, č. 3/1987–88, s. 72–77; *Románské umění.* *Společenské vědy ve škole*, č. 4/1987–88, s. 107–110; *Gotické umění.* *Společenské vědy ve škole*, č. 6/1987–88, s. 178–181; *Období vrcholné gotiky – architektura.* *Společenské vědy ve škole*, č. 7/1987–88, s. 204–208; *Období vrcholné gotiky – sochařství a malířství.* *Společenské vědy ve škole*, č. 10/1987–88, s. 298–301; *Období pozdní gotiky.* *Společenské vědy ve škole*, č. 3/1988–89, s. 77–82; *Architektura renesance.* *Společenské vědy ve škole*, č. 5/1988–89, s. 144–148; *Renesanční sochařství a malířství.* *Společenské vědy ve škole*, č. 6/1988–89, s. 173–175; *Barokní umění – architektura.* *Společenské vědy ve škole*, č. 5/1989–90, s. 133–138; *Barokní umění (sochařství a malířství).* *Společenské vědy ve škole*, č. 6/1989–90, s. 163–168.

kdo z nich je z časových a dalších důvodů ochoten přečíst monumentální dílo Josefa Kutnara a Jaroslava Marka Přehledné dějiny českého dějepiscetví. Milanem Bubnem byly na pokračování přibližovány pomocné vědy historické.⁶¹ Žel, ani jeden z těchto tematických seriálů se nedočkal svého úplného dokončení. Časopis nezapomínal ani na velká a významná jubilea. Kupříkladu dvoustému výročí Velké francouzské revoluce, připomínanému v červenci 1989, byla věnována téměř celá dvě čísla.⁶²

V dubnovém čísle roku 1990 to vypadalo na celkovou rekonstrukci časopisu poté, co redakční rada ve svém prohlášení přislíbila novou tvář časopisu, odmítla cenzuru a hodlala se zabývat tzv. bílými místy v dějinách. Poslední tři čísla čtyřicátého šestého ročníku nabídla představu o tom, jak by časopis patrně vypadal, kdyby vycházel v demokratických poměrech. Velice zajímavé a ve školním dějepise či občanské výchově dobře využitelné články přiblížily volby českých prezidentů, vývoj československého státního znaku, politické strany, systém a volby v letech první Československé republiky, srovnání se způsobem voleb v západní Evropě a další. V polovině roku 1990 se však časopis Společenské vědy ve škole transformoval do časopisu nazvaného Historický obzor.⁶³

Specifické postavení mezi populárně naučnými časopisy vycházejícími v Československu před rokem 1989 zaujímaly nepravidelně vycházející sešity nazvané **Slovo k historii**, s podtitulem sešity k poznávání národní minulosti, které vydávalo nakladatelství Melantrich jako samostatnou přílohu deníku Svobodné slovo. Vlastně se nejednalo o periodikum v pravém slova smyslu, nýbrž o monotematická pojednání, jimž byl věnován prostor srovnatelný s rozsahem časopisu. Vydávání sešitů věnovaných až na jedinou výjimku problémům a osobnostem českých dějin bylo zahájeno roku 1985.⁶⁴ Výběr témat nebyl úplně náhodný. Ve většině případů souvisel s výročími a jubilei roku, v němž sešity vycházely. Více náchylné k pronikání ideologie byly pochopitelně sešity věnované tématům z 20. století. Vysokou úroveň zpracování atraktivních témat zaručovali známí odborníci a popularizátoři, mezi autory samozřejmě nalezneme také historiky výrazně poplatné době, jejichž dílo po roce 1989 již téměř nikoho neoslovuje. Témata jako Marshallův plán či Pane prezidente, podáváme demisi, pochopitelně odrážela oficiální ideologii a nabízela jedinou možnou „správnou“ interpretaci problému. Čtyřicetistránkové sešity zhruba z poloviny doprovázela obrazová a textová dokumentace, na předsádce se čtenář setkal s fotografií a stručným portrétem autora. Pro potřeby a cíle školního dějepisného vzdělávání a vyučování měla a může mít edice Slovo k historii jeden podstatný klad: přináší nejen poučné ucelené výklady o vybraných událostech, ale i dokumentární materiál, který je ideální pro individuální práci žáků, pro osvojování si základů práce s historickým pramenem a s historickou odbornou literaturou. Stylistická vyříbenost a názornost časopisu umožňovala široké pracovní

⁶⁰ Srovnej: *Dějiny českého dějepiscetví I.: Kosmova kronika Čechů*. Společenské vědy ve škole, č. 7/1988–89, s. 209–202 a *Dějiny českého dějepiscetví II.: Historiografické doby Karla IV.* Společenské vědy ve škole, č. 6/1989–90, s. 173–175.

⁶¹ *Heraldika I., II., III.* Společenské vědy ve škole, č. 8/1987–88, s. 251–254, resp. č. 9/1987–88, s. 282–286, resp. č. 10/1987–88, s. 313–314; *Genealogie*. Společenské vědy ve škole, č. 3/1988–89, s. 77–82; *Sfragistika I., II.* Společenské vědy ve škole, č. 8/1988–89, s. 250–254; resp. č. 3/1989–90, s. 91–95; *Diplomatika I., II.* Společenské vědy ve škole, č. 4/1989–90, resp. č. 5/1989–90, s. 152–155; *Paleografie I.* Společenské vědy ve škole, č. 6/1989–1990, s. 183–184. Dalším pomocným vědám historickým, epigrafice, kodikologii a filigránologii byl věnován prostor v časopise Historický obzor, který se stal pokračovatelem Společenských věd ve škole.

⁶² Srovnej: Společenské vědy ve škole, č. 9/1988–89 a č. 10/1988–89.

⁶³ Společenské vědy ve škole, č. 10/1989–1990, s. 273. Změnil se název časopisu, některé klíčové osobnosti redakce zůstaly, mezi nimi např. Aleš Skřivan, Zdeněk Beneš, Milan Buben, František Honzák. Hlavní devízou časopisu nadále zůstala popularizace historické látky ze zřetelem k využití v hodinách školního dějepisu. Historický obzor však i přes zmíněnou návaznost na Společenské vědy ve škole začal být vydáván od ročníku I.

⁶⁴ Rámec českých dějin opustilo pouze Slovo k historii č. 10/1987, věnované VŘSR.

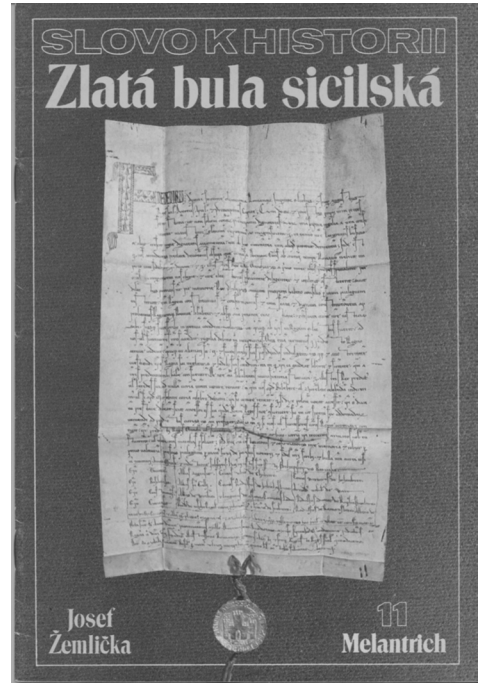
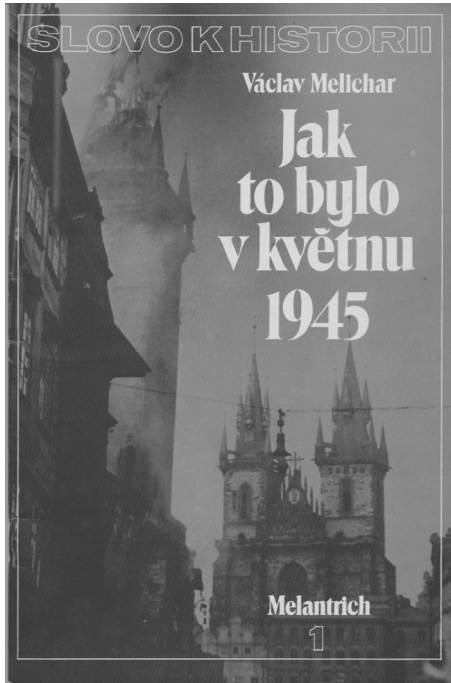
využití.⁶⁵ Slovo k historii lze zároveň vnímat jako most mezi populárně naučnými časopisy vycházejícími před a po roce 1989. Zhruba polovina ze všech sešitů totiž vyšla na sklonku totality, druhá v prvních letech po sametové revoluci. Časopis bohužel zanikl, společně s nakladatelstvím Melantrich, již v první polovině 90. let 20. století.

	SLOVO K HISTORII – autoři a názvy sešitů	rok vydání
1.	Václav Melichar: Jak to bylo v květnu 1945	1985
2.	Josef Poulík: Velká Morava. Cyrilometodějská mise	1985
3.	Antonín Faltys: Mosty pro revanš	1985
4.	Josef Kolečka: Bitva u Hradce Králové 1866	1986
5.	Josef Janáček: Nástup Habsburků na český trůn	1986
6.	Josef Kočí: Návrat Karla Havlíčka z Brixenu	1986
7.	Miroslav Šesták: Pout' Čechů do Moskvy roku 1867	1986
8.	Miloslav Polívka: Bitva na Vítkově	1987
9.	Zdeněk Veselý: Marshallův plán a Československo	1987
10.	Karel Herman: Říjen 1917	1987
11.	Josef Žemlička: Zlatá bula sicilská	1987
12.	Marcel Zachoval: Pane prezidente, podáváme demisi	1988
13.	Jaromír Mikulka: Anežka Přemyslovna	1988
14.	Jan Galandauer: T. G. Masaryk a vznik ČSR	1988
15.	Jiří Spěváček: Založení univerzity Karlovy	1988
16.	Otto Urban: Kroměřížský sněm	1988
17.	Robert Kvaček: Poslední den. Z dramatického podzimu roku 1938	1989
18.	František Šmahel: Husův proces v Kostnici	1989
19.	Antonín Klimek: Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles	1989
20.	Eduard Maur: Kozina a Lomikar	1989
21.	Marián Hronský: Za společný stát. Martinské rozhodnutí z 30. října 1918	1989

Tabulka 1: Sešity populárně naučného časopisu *Slovo k historii* vydané do roku 1989.⁶⁶

⁶⁵ Srovnej recenzi *Slovo k historii*. Společenské vědy ve škole č. 10/1987–88, s. 312.

⁶⁶ Kompletní seznam uvádím z toho důvodu, že v mnoha knihovnách, včetně Moravské zemské knihovny v Brně, je problém s dostupností některých čísel. V žádném z nich navíc není seznam témat předešlých čísel k dispozici. Sešity jsou většinou lépe sehnatelné v pobočkách Knihovny Jiřího Mahena.

Obr. 9 a 10: První číslo časopisu *Slovo k historii* (vlevo), stejně jako některá následující, je příkladem jednostranné interpretace dějin. Některá témata, např. z dějin středověku, se dopadu ideologie víceméně vyhnula (vpravo).

	Československé časopisy zabývající se popularizací historie a metodikou dějepisu v letech 1946–1989⁶⁷	Léta, v nichž byl časopis vydáván
1.	(Politická výchova, Občanská výchova, Společenské nauky ve škole) Společenské vědy ve škole	1946–1953, 1971–1990
2.	Dějepis ve škole	1954–1959, 1968–1971
3.	Dějepis a zeměpis ve škole	1959–1968
4.	Dějiny a současnost	1959–1969, obnoven 1990
5.	Slovo k historii	1985–1992

Tabulka 2: Populárně naučné historické a historicko-pedagogické časopisy v Československu v letech 1946–1989.

⁶⁷ Pro přehlednost tabulka rozlišuje časopisy podle názvů (přesto, že některé na sebe přímo navazovaly), pokud byly pod tímto názvem vydávány od I. ročníku.

Popularizace historie pro nejmladší?

Nabízí se otázka, zda-li před rokem 1989 byla snaha přiblížit historii prostřednictvím časopisu také nejmladším čtenářům. Samostatný populárně naučný historický časopis určený žákům základní školy ve sledovaném období nevycházel. Velmi slušné úrovně v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let však dosahoval dětský časopis *Mateřidouška*. Nebyl pochopitelně historickým časopisem, ovšem na jeho stránkách se nejmladší zájemci o historii mohli pravidelně setkávat s atraktivním obrazovým podáním českých dějin, v němž obraz dominoval nad textem, dále s historií zeměpisných objevů, s významnými vynálezci a jejich vynálezy.⁶⁸ Později se některé tyto příběhy dočkaly neméně úspěšného knižního vydání.⁶⁹ Z jiného úhlu občasně přibližoval historii zvidavým žákům patrně nejspěšnější mládežnický časopis vycházející před rokem 1989 – ABC mladých techniků a přírodovědců. Jeho součástí totiž byly papírové vystřihovánky hraček, tvrzí, lidové architektury, ale také různá dioráma slavných bitev, v neposlední řadě i komiksy, které se odehrávaly v určitém historickém rámci.⁷⁰

Zahraněční populárně naučné a pedagogické časopisy

Ve sledovaném období byla nabídka zahraničních populárně naučných a pedagogických časopisů omezená v podstatě na spřátelené socialistické státy, především ty sousední. Největší pozornost byla věnována sovětskému pedagogickému časopisu **Prepodavanje istorii v škole**.⁷¹ Čtenáři se tak mohli například dozvědět, že v 51. ročníku redakce věnovala velkou pozornost otázkám studia stranických dokumentů a díla zakladatelů marxismu – leninismu. Autor článku, Jaroslav Sýkora, konstatoval na závěr svého příspěvku, že „...studium odborně metodického časopisu *Prepodavanje istorii v škole* může obohatit i naše učitele o cenné zkušenosti z výchovně vzdělávací práce sovětských učitelů a přispěje tak k plnění úkolů naší socialistické školy.“⁷² Další doporučovaný zahraniční metodický časopis nesl název **Geschichtsunterricht und Staatsbürgerkunde** a vycházel v NDR. Stejně jako Společenské předměty ve škole byl určen učitelům dějepisu i občanské nauky. Tento stostránkový časopis vycházel dvanáctkrát ročně a kromě historických a didaktických článků se zaměřoval na materiály k výkladu učiva, textové pomůcky, grafy, diagramy, schémata, mapy aj.⁷³ Jeho recenzenti o něm prohlašovali, že patří svým rozsahem a kvalitou publikovaných příspěvků k nejvýznamnějším metodickým časopisům v socialistických zemích. Jako následování hodný příklad byl rovněž vnímán bulharský

⁶⁸ Srovnej: ŘEŘIČOVÁ, V.: *České dějiny pohledem současné literatury pro děti a mládež*. In: *Historie a škola VI*. Klíčové kompetence a současný stav vzdělávání v dějepise. Praha 2008, s. 57–58.

⁶⁹ Např.: ADLA, Z. – ČERNÝ, J. – KALOUSEK, J.: *Obrázky z českých dějin a pověstí*. Praha 1987; ČERNÝ, J. – URBAN, E.: *Obrázky z dějin zeměpisných objevů*. Praha 1992.

⁷⁰ LÁDEK, J. – PAVELKA, R.: *Encyklopedie komiksu v Československu 1945–1989*. Praha 2010. Srovnej např. seriály: *Tvrz*, s. 154–157; *Přerušeny soubor*, s. 246–255 aj.

⁷¹ FRANKO, V.: *Metodické otázky na stránkách sovietskeho časopisu Prepodavanje istorii v škole*. Dějepis a zeměpis ve škole, č. 3–4/1964–65, s. 84; FRANKO, V.: *Prepodavanje istorii v škole*. Dějepis a zeměpis ve škole, č. 8/1967–68, s. 238–239. FRANKO, V.: *Prepodavanje istorii v škole 1971*. Společenské vědy ve škole, č. 8/1971–72, s. 239; SÝKORA, J. – ZWETTLER, O.: *Prepodavanje istoriji v škole*. Společenské vědy ve škole, č. 7/1979–80, s. 190 a n.; SÝKORA, J. – JUKLOVÁ, J.: *Prepodavanje istoriji v škole*. (roč. 1976) Společenské vědy ve škole, č. 3/1977–78, s. 84–85; FRANKO, V.: v *Prepodavanje istorii v škole v roku 1966*. Dějepis a zeměpis ve škole, č. 7/1966–67, s. 203.

⁷² Srovnej: SÝKORA, J. – URBÁNKOVÁ, L.: *Prepodavanje istoriji v škole 1985*. Společenské vědy ve škole, č. 2/1986–87, s. 63–64.

⁷³ SÝKORA, J. – ZWETTLER, O.: *Metodické časopisy v socialistických zemích. Geschichtsunterricht und Staatsbürgerkunde*. Společenské vědy ve škole, č. 4/1979–80, s. 120–121. 6/77–78, s. 188–190.

časopis věnovaný výuce dějepisu a základům komunismu s titulem **Istoria i osnovi na komunizma**. Jako jeho hlavní přednost byla zdůrazňována schopnost pohotově rozpracovávat závěry Komunistické strany Bulharska a Dimitrova svazu komunistické mládeže a využití politicko výchovných možností významných historických jubileí.⁷⁴ V sousedním Rumunsku se popularizací zabýval **Magazin istoric**. V Maďarsku vycházel metodický dvouměsíčník **Történelem tanítás**.⁷⁵ Dlouhou tradicí, která navíc neskončila rokem 1989, se může pochlubit polský historicko-metodický časopis zaměřený na základní a střední školy, **Wiadomości historyczne**.⁷⁶ Za ekvivalent našeho Slova k historii bylo do značné míry možné považovat polský populárně naučný časopis **Dzieje narodu i państwa polskiego**. Převažovaly v něm postavy a problémy poských dějin, zastoupeny však byly i obecné či církevní dějiny.⁷⁷ Rada monotematicky zaměřených sešitů disponovala bohatým obrazovým materiálem a ukázkami pramenů. V Polsku vycházel (a dosud vychází) také časopis **Mówia wieky**. Časopisecká popularizace historie, v některých případech propojená s didaktikou, se rozvíjela také za železnou oponou.⁷⁸ Ke škodě věci však tyto časopisy pro českého učitele před rokem 1989 k mání nebyly nebo opravdu jen výjimečně a nahodile.⁷⁹

Závěr

Populárně naučné časopisy, které vycházely v Československu v období mezi koncem druhé světové války a listopadem 1989 byly do značné míry poznamenány dějinnými událostmi a s nimi související ideologií doby, v níž vznikaly. Tyto dopady však byly různé v padesátých, šedesátých, sedmdesátých i osmdesátých letech. Na obsahové stránce a zaměření časopisu se podepisovaly také proměny školského systému. Část obsahu těchto časopisů je dnes prakticky nepoužitelná nebo využitelná jako historický pramen odrážející tehdejší dobu. Některé články by dnes již nevyhovovaly ani z hlediska historického či didaktického, neboť se poznání obou oborů mezitím významně posunala dál. Před rokem 1989 byla některá témata na okraji zájmu (např. církevní dějiny), ve velmi omezeném množství byly publikovány příspěvky, které by bez problémů konvenovaly se současnými trendy historiografie, k nimž náleží každodennost, mentality, kultura, místa paměti, „druhé životy“ historických osobností aj. Za rozkvět časopisecké popularizace v rámci sledovaného období můžeme považovat šedesátá léta. Historii byl tehdy věnován nejrozsáhlejší prostor a vznikaly práce, u nichž dnes může být problémem snad pouze překonání dřívějších poznatků. V případě většiny časopisů, o nichž bylo pojednáno, by s ohledem na dnešní možnosti a požadavky asi nevyhovovala jejich grafická stránka a obrazová výbava.

⁷⁴ SÝKORA, J. – MAREČKOVÁ, M.: *Metodické časopisy v socialistických zemích. Istoria i osnovi na komunizma – ročník 1978*. Společenské vědy ve škole, č. 9/1979–80, s. 282–283; SÝKORA, J. – MAREČKOVÁ, M.: *Metodické časopisy v socialistických zemích. Istoria i osnovi na komunizma*. Společenské vědy ve škole, č. 1/1976–77, s. 12–13; SÝKORA, J. – MAREČKOVÁ, M.: *Metodické časopisy v socialistických zemích. Istoria i osnovi na komunizma*. Společenské vědy ve škole, č. 7/1977–78, s. 221–223.

⁷⁵ JEDLIČKA, K.: *Történelem tanítás 1967*. Dějepis a zeměpis ve škole, č. 10/1967–68, s. 301–302.

⁷⁶ MOROŇOVÁ, K. – ŽIŠKOVÁ, K.: *Wiadomości historyczne*. Dějepis a zeměpis ve škole, č. 7/1963–64, s. 191; MOROŇOVÁ, K. – ŽIŠKOVÁ, K.: *Wiadomości historyczne*. Dějepis a zeměpis ve škole, č. 7/1964–65, s. 190–191; SÝKORA, J. – MAREČKOVÁ, M.: *Wiadomości historyczne*. Společenské vědy ve škole, č. 2/1977–78, s. 54–57; MOROŇOVÁ, K.: *Wiadomości historyczne*, roč. IX, 1966. Dějepis a zeměpis ve škole, č. 9/1966–67, s. 268.

⁷⁷ URBAN, V.: *Epizod reformacyjny*. Dzieje narodu i państwa polskiego. Kraków 1988. Sešity nebyly na rozdíl od našeho Slova k historii číslovány a vycházely nepravidelně. Na vnitřní straně obálky byl v každém čísle seznam vydaných a připravovaných sešitů.

⁷⁸ Např. Geschichte lernen, Damals v Německu a Rakousku, Storia in Itálii, Historama a Miroir de l'Historie ve Francii, History Today v Anglii, Spiegel Historiae v Nizozemí (patrně nejbližší koncepci ĎaSu) aj.

⁷⁹ Srovnej: Dějiny a současnost, č. 8/1969, s. 45–46.

To však neznamená, že by všechny tyto časopisy měly zůstat v současném boomu časopisecké popularizace nepovšimnuty. Povědomí o jejich užitečnosti ostatně potvrdil také výzkum mezi současnými studenty oboru historie na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Řada článků na pokračování, různá historická a didaktická témata, na něž bylo v článku upozorněno a odkazováno, mohou být užitečná i dnešním učitelům, o to víc, že se na některá z nich poněkud pozapomíná. Vybrané kvalitní články mohou učitele motivovat k dalšímu poznávání a přispět ke zkvalitnění práce (interakce mezi učitelem a žákem) ve školním dějepisu, v neposlední řadě mohou pomoci i studentům oboru dějepis na vysokých školách. Platí to dvojnásob vzhledem ke skutečnosti, že po nedávném zániku časopisu Společenskovědné předměty (který však nedosáhl žádoucí úrovně a pravděpodobně díky tomu i zájmu) citelně chybí moderní časopis, který by se zabýval metodickými a didaktickými otázkami výuky dějepisu, jako je tomu například v sousední Spolkové republice Německo nebo v Polsku.

Summary

On Popular Educational Historical and Historical-pedagogic Magazines Printed in 1946–1989 and their Use in Contemporary School History Teaching

Popular educational magazines, along with popular educational literature, factual literature, historical journalism, memoir literature, fiction, feature films and documentary historical films are all important and well-established teaching aids used in history lessons.

Development of popular educational historical and historical-pedagogic magazines occurred in Czechoslovakia after the Second World War. After 1948, however, their content was fundamentally influenced by communist ideology and the uncritical acceptance and glamorisation of Soviet historiography and didactics as a model. Today, little use can be made of the magazines *Společenské nauky ve škole* (Social Science in School) and *Dějepis ve škole* (History in School) from the historical or didactic perspective. An exception is provided by a number of topics and regular columns from the 1980s (e.g. auxiliary historical sciences, chapters in the history of art, chapters in the history of Czech historiography). They are, however, useful as a source providing testimony to the time in which they appeared. The popularisation of history in magazine form flourished once again after 1989. The renowned magazine *Dějiny a současnost* (History and the Present Day), published in the years 1959–1969, holds a special position in the period studied as a whole. It was later banned, and publication was only resumed in 1990.